ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

1. MAXIMILIANUS PRINCEPS SAXONIAE: Praelectiones de Liturgiis orientalibus. Tomus secundus continens Liturgias eucharisticas graecorum (exeptis Aegyptiacis). Freiburg i. B. 1913. 8°, 361.

Առաջիկայ երկասիրութիւնս Բ. Հատորն է արքայազուն Իշխան Ուսուցչապետին արեւելեան ծէսերու վրայ ըրած դասախօսութիւններուն։ Առաջին Հատորին մէջ (Հմմտ. ՀԱ. 1911, էջ 117—120) յարգելի Հայագէտը արեւելեան ծէսերու հնութեան, օրինաւորութեան, անոնց առանձնայատուկ նկարագրին, բայց մանաւանդ գերեղանցութեան վրայ խօսելէն վերջը, կ'անցնի այժմ բուն իսկ ծիսական նիւթին, սկիզբ ընելով բնականաբար Յունականէն։

Յունական ըսուած պատարագներն են առ այժմ ընծայուածները. այսինքն՝ Կղեմեան (3—18), Յակոբայ (18—58), Ոսկեբերանի եւ Բարսեղի (287—293) պատարագները։ Ոսկեբերանի անուամբ ծանօթ պատարագը յունական Եկեղեցւոյ սովորական պատարագն ըլլալով՝ գրքին գրեթէ երեք քառորդն անոր նուիրուած է, որուն մասին այսպէս կը գրէ հեղինակը 59րդ էջին մէջ. "բոլոր աշխարհքիս մէջ հաղիւ թէ գտնուի ծէս մը, որ գեղեցկութեան տեսակէտէ կարենայ համեմատուել Ոսկեբերանի պատարագին հետ.„ պատարագներուս կը յաջորդէ ընդարձակ Յաւելուած մը "Սրբոց հաղորդութեան„ (322—331) եւ զանազան պարագաներու, ժամանակներու եւ պիտոյից առթիւ կատարուելիք "Աղօթքներու„ (331—353) վրայ եւ Բ. Յաւելուած մըն ալ Ս. Յակոբայ պատարագին ներկայ արարողութեան մասին (353—361).

Գրական գործի մը գնահատութեան համար որոշիչ են յատկապէս անոր վախճանն ու առաջն հասնելու համար ձեռք առնուած միջոցները։ Ինչպէս Ա. Հատորին մէջ բացայայտ կը յայտարարուի, սոյն հսկայ ձեռնարկութիւնը առանձնապէս եւրոպացիներու համար է. փարատելու արեւելեան ծէսերու մասին եղած շատ մը նախապաշարումներ եւ սիրցընել զանոնք եւրոպացիներու, ահա այս է գործոյս նպատակը, որուն հասնելու համար ամէնաբնական ճամբան ընտրած է յարգելի Ուսուցչապետը, այսինքն՝ նկարագրութիւն ծէսերու այնպէս, ինչպէս որ են։ Մեզի համար հետաքրքրական են մանաւանդ Յունական՝ մասնաւորապէս Ոսկեբերանի պատարագին ինչ ինչ արարողութիւններուն տրուած մեկնութիւնները։ Ծիսագիտական սկզբունք է, որ իւրաքանչիւր արարողութիւն իր խորհրդական նշանակութիւնն ունի. բայց որչափ դժուարին է երբեմն այս խորհրդականը երեւան բերելը։ Յարգելի Ուսուցչապետին քով այս դժուարութիւնը չկայ կարծես. արեւելեան ծէսերը իրեն այնչափ ընտանի են, որ անոնց կազմութեան բարդ հանգամանքներն իր միտքը բնաւ չեն շփոթեր։ Կը մեկնէ եւ կը լուսաւորէ զանոնք մեկին եւ պայծառ մերձեցումներով ու նմանութիւններով, որպէս թէ ինքն ըլլար անոնց յորինողը։ — Արեւելեան ծէսերը իրմէ աւելի յարմար ջատագով մը չէին կրնար ունենալ։

Հ. Մ. Ա.

2. ԹԻՒԹԻՒՃԵԱՆ Կ. ԱՐՇԱԿ, Պատմական Յիսուս Քրիստոսը (հետեւողութեամբ աշխարհահամբաւ հեղինակներու)։ Մարզուան 1914։ 8°, էջ 147։

Երկունք Ամսաթերթին Ա. տարուան 10, 11, 12 եւ 13 թուերուն մէջ "Յիսուս առասպե՞լ մըն է արդեօք„ վերնագրին տակ թարգմանութիւն մը հրատարակուեցաւ Մ. Մանկասարեանի կողմանէ, որուն մէջ կ'աշխատուէր ցուցընել թէ Յիսուս անուամբ անձ մը գոյութիւն չէ ունեցած։ Այս ըստ ինքեան ծիծաղելի փորձը թէեւ Եւրոպայի համար բոլորովին նոր կարելի չէ անուանել, բայց հայ հասարակութիւնը գրական շարժմանս գոյութեան նոր ծանօթանալով՝ քիչ խռովութիւն չպատճառեց. թերթեր եւ հանդէսներ բողոքեցին հրապարակաւ հայ ազգին պատճառուած գայթակղութեան դէմ։

Պ. Ա. Թիւթիւնճեան բարեպատեհ համարելով ժամանակը կը հրատարակէ իր "Պատմական Յիսուս Քրիստոսը„, զոր կը նուիրէ իր հայ քրիստոնեայ հաւատացեալ Եղբայրներուն։ Որչափ որ ալ չենք կրնար յարգ. հեղինակին ամէն մէկ հաստատածին կամ բացած հարցին համամիտ ըլլալ, այնու որ անոնցմէ մէկքանին (ինչպիսի է օր. համար համացոյց [synoptisch] ըսուած Աւետարաններու մասին յարուցուած խնդիրը) դժուարաւ կրնան քրիստոնէական աւանդութեան եւ հոգւոյն համաձայնցուիլ, այսու հանդերձ չենք կրնար զլանալ "Պատմական Յիսուս Քրիստոս„ի այն գնահատականը, որուն արժանի է ամէն մէկ խղճամիտ եւ իսկապէս գիտնական աշխատութիւն։ Շնոր-